

Sygn. akt III UK 170/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Halina Kiriło

SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z odwołania C. S.
od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
o prawo do emerytury rolniczej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 20 października 2020 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 17 października 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 9 sierpnia 2017 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z urzędu odmówił C. S. prawa do emerytury rolniczej. W uzasadnieniu decyzji wskazano, że ubezpieczony nie legitymuje się wymaganym 25 letnim okresem ubezpieczenia rolniczego. Organ rentowy nie uwzględnił w stażu

ubezpieczeniowym C. S. okresu pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od 1 maja 1966 r. do 22 kwietnia 1970 r., gdyż w tym czasie ubezpieczony pracował i okres ten został uwzględniony przez ZUS przy wyliczeniu należnej ubezpieczonemu emerytury pracowniczej jako okres zatrudnienia.

Odwołanie od powyższej decyzji wniósł ubezpieczony.

Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z 12 stycznia 2018 r., VI U (...) oddalił odwołanie. Sąd Okręgowy ustalił, że C. S. urodzony 30 kwietnia 1950 r. podlegał ubezpieczeniom społecznym ZUS w okresach: od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. z tytułu zatrudnienia w (...) Zakładach Przemysłu Maszynowego i Leśnictwa w P. jako uczeń szkoły przyzakładowej, od 23 kwietnia 1970 r. do 11 kwietnia 1972 r. z tytułu odbywania zasadniczej służby wojskowej, od 22 kwietnia 1972 r. do 15 lipca 1976 r. z tytułu zatrudnienia w (...) Przedsiębiorstwie B. w S. N. [...]. (z wyłączeniem okresów korzystania z urlopów bezpłatnych od 8 do 17 sierpnia 1972 r. oraz od 29 do 31 stycznia 1975 r.), od 1 października 1997 r. do 31 lipca 1994 r., od 1 września 1994 r. do 31 lipca 1995 r. i od 1 września 1995 r. do 31 grudnia 1996 r. z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej.

Ubezpieczony podlegał z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu rolników (jako rolnik) i opłacał z tego tytułu składki w okresach od 15 kwietnia 1987 r. do 31 grudnia 1988 r., od 1 lipca do 30 września 1994 r., od 1 stycznia 1997 r. do 1 czerwca 2016 r. W kwietniu 2016 r. C. S. złożył w ZUS wniosek o ustalenie kapitału początkowego. W kwestionariuszu dotyczącym okresów składkowych i nieskładkowych jako okres składkowy wskazał m. in. okres zatrudnienia od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. w (...) Zakładzie Przemysłu M. w P.

Decyzją z 1 czerwca 2016 r. ZUS ustalił C. S. kapitał początkowy na dzień 1 stycznia 1999 r. w kwocie 872,33 zł. Ustalając wysokość kapitału początkowego Zakład Ubezpieczeń Społecznych w stażu ubezpieczeniowym C. S. uwzględnił okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu w ZUS w tym między innymi okres od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. z tytułu zatrudnienia w (...) Zakładach Przemysłu M. w P. i od 1 października 1997 r. do 31 lipca 1994 r., od 1 września 1994 r. do 31 lipca 1995 r. i od 1 września 1995 r. do 31 grudnia 1996 r. z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej i opłacenia z tego tytułu składki łącznie 30 lat, 11 miesięcy i 5 dni okresów składkowych.

W dniu 6 maja 2016 r. ubezpieczony złożył w KRUS wniosek o emeryturę rolniczą. W kwestionariuszu dotyczącym okresów podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników C. S. jako okres zaliczany do tego ubezpieczenia wskazał m. in. okres, pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od 30 kwietnia 1966 r. do 14 kwietnia 1987 r. Nie przedłożył dokumentów dotyczących zatrudnienia w latach 1965-1970 r.

Decyzją z 1 czerwca 2016 r. Prezes KRUS przyznał C. S. prawo do emerytury rolniczej od dnia 1 maja 2016 r. Na potrzeby ustalenia prawa do świadczenia organ rentowy KRUS uwzględnił w stażu ubezpieczenia rolniczego C. S. okresy podlegania przez ubezpieczonego ustawowo ubezpieczeniu społecznemu rolników (i opłacenia z tego tytułu składki) oraz dodatkowo w stażu ubezpieczenia rolniczego okres pracy w gospodarstwie rolnym rodziców od 1 maja 1966 r. do 22 kwietnia 1970 r., od 12 do 21 kwietnia 1972 r. oraz od 16 do 30 września 1976 r. (4 lata, 2 miesiące i 17 dni - 16 kwartałów).

W dniu 16 czerwca 2016 r. ubezpieczony złożył w ZUS wniosek o przyznanie prawa do emerytury. Decyzją z 24 czerwca 2016 r. ZUS przyznał C. S. prawo do emerytury od dnia 1 czerwca 2016 r. tj. od miesiąca zgłoszenia wniosku.

W marcu i maju 2017 r. KRUS zwróciła się do ZUS z wnioskiem o podanie, jakie okresy ubezpieczenia zostały uwzględnione przy ustalaniu prawa ubezpieczonego do emerytury pracowniczej. W odpowiedzi Zakład Ubezpieczeń Społecznych poinformował Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, że w stażu ubezpieczeniowym na potrzeby ustalenia wysokości kapitału początkowego stanowiącego podstawą wyliczenia wysokości emerytury pracowniczej uwzględniono okres zatrudnienia ubezpieczonego od dnia 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. w (...) Zakładach Przemysłu M. w P.. KRUS dokonał ponownej analizy okresów wykazanego przez ubezpieczonego ubezpieczenia rolniczego i uznał, że okres zatrudnienia ubezpieczonego od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. w (...) Zakładach Przemysłu M. w P. podlega wyłączeniu ze wskazywanego przez ubezpieczonego okresu wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym rodziców.

Sąd Okręgowy podkreślił, że sporna w niniejszej sprawie pozostawała okoliczność czy w przypadku wnioskodawcy możliwe jest potraktowanie okresu od

1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. jako pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16. roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r. w sytuacji, gdy jednocześnie pozostawał w zatrudnieniu w (...) Zakładach Przemysłu M. w P.. Sąd pierwszej instancji uznał, że pozostawanie w stosunku pracy i podleganie z tego tytułu ubezpieczeniu społecznemu wyłącza możliwość zaliczenia równoległego okresu pracy w gospodarstwie rolnym rodziców do rolniczego stażu ubezpieczeniowego. Sąd Okręgowy podkreślił, że definicja domownika nie pozwalałaby na zaliczenie wnioskodawcy spornego okresu pracy do okresu podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu. Sąd Okręgowy powołując się na art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy o systemie ubezpieczeń rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 2336), uzasadnił brak możliwości uznania spornego okresu od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. za okres pracy w gospodarstwie rolnym, ponieważ jest to okres pozostawania w zatrudnieniu, który może być uwzględniony tylko przy ustalaniu jego prawa do emerytury wynikającej z przepisów ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, niezależnie od długości okresu ubezpieczenia.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł ubezpieczony.

Sąd Apelacyjny w S. wyrokiem z 17 października 2018 r., III AUa (...) oddalił apelację. Sąd drugiej stwierdził, że okres zatrudnienia ubezpieczonego od 1 września 1965 r. do 22 kwietnia 1970 r. został uwzględniony przy ustalaniu prawa i wysokości emerytury z powszechnego ubezpieczenia społecznego. Natomiast w rolniczym ubezpieczeniu społecznym okres ten miałby być wykorzystany jako tzw. okres uzupełniający, bowiem w okresie tym składki na rolnicze ubezpieczenie społeczne za ubezpieczonego nie były odprowadzone.

Sąd drugiej instancji zwrócił uwagę, że w art. 20 ust. 1 pkt. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nie chodzi o jakąkolwiek pracę w gospodarstwie rolnym, ale pracę, która przynajmniej spełnia warunki określające domownika. Skoro ubezpieczony w spornym okresie był zatrudniony (w miejscowości oddalonej od domu o około 30 km), w pełnym wymiarze godzin, to nie był domownikiem w rozumieniu ustawy o rolniczym ubezpieczeniu społecznym.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że pozostawanie w stosunku pracy i podleganie z tego tytułu ubezpieczeniu społecznemu wyłącza możliwość zaliczenia równoległego

okresu pracy w gospodarstwie rolnym (rodziców) do okresów uprawniających do emerytury rolniczej. Ustawodawca nie wykluczył możliwości podlegania w tym samym czasie dwóm systemom ubezpieczenia społecznego a następnie zaliczenia tych okresów do uprawnień z każdego z tych systemów osobno, jednak pod warunkiem, że były to okresy, za które została odprowadzona składka ubezpieczeniowa do każdego z tych systemów.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego w imieniu ubezpieczonego wniósł jego pełnomocnik, zaskarżając wyrok ten w całości. Skarżący zarzucił: naruszenie art. 20 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że do okresów ubezpieczenia wymaganych zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 2 zalicza się okresy pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16 roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r., o ile nie pokrywają się one z okresami podlegania ubezpieczeniu społecznemu z innego tytułu, a w konsekwencji błędną ocenę, iż pozostawanie w stosunku pracy i podleganie z tego tytułu powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu wyłącza możliwość zaliczenia równoległego okresu (przedziału czasowego) pracy w gospodarstwie rolnym do rolniczego stażu ubezpieczeniowego.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz: 1) zmianę wyroku Sądu Okręgowego poprzez zmianę zaskarżonej decyzji poprzez ustalenie, że wnioskodawcy przysługuje prawo do emerytury rolniczej przyznanej decyzją Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z 1 czerwca 2016 r., która to decyzja pozostaje w mocy; stwierdzenie odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania prawidłowej decyzji w niniejszej sprawie; zasądzenie od organu rentowego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych; ewentualnie o: 2) przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona, gdyż Sąd drugiej instancji naruszył art. 20 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Przedstawiony w skardze problem prawny sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy ubezpieczony w systemie rolniczego ubezpieczenia społecznego może – ubiegając się o emeryturę rolniczą – domagać się zaliczenia do stażu ubezpieczeniowego warunkującego nabycie prawa do emerytury z KRUS przypadającego przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresu pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia (art. 20 ust. 1 pkt 2 u.u.s.r.), gdy ten okres pracy rolniczej pokrywa się czasowo z okresem podlegania powszechnemu systemowi ubezpieczenia społecznego z tytułu zatrudnienia jako ucznia szkoły przykładowej. Pozytywna odpowiedź na to pytanie została już udzielona w orzecznictwie Sądu Najwyższego w wyroku z 12 grudnia 2019 r., I UK 314/18, który zapadł w analogicznym stanie faktycznym zatem wyrażone w uzasadnieniu tego wyroku poglądy prawne pozostają adekwatne także przy rozstrzyganiu niniejszej sprawy.

System ubezpieczenia społecznego rolników uregulowany w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników jest systemem odrębnym w stosunku do powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych opartego na przepisach ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz przepisach ustaw realizujących prawo do świadczeń przewidzianych w tym systemie (w tym między innymi ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Każdy z tych systemów dotyczy bowiem innego kręgu ubezpieczonych, zakłada odmienne warunki podlegania ubezpieczeniom społecznym i ustala inaczej zdefiniowane ryzyka, których spełnienie skutkuje przyznaniem świadczeń ubezpieczeniowych. Omawianych systemów nie można określać jako konkurencyjnych, choćby z tej przyczyny, że oba (wzajemnie) pozwalają na uwzględnianie, zarówno przy ustalaniu prawa do świadczeń, jak i obliczaniu ich wysokości, przebytych przez ubezpieczonych okresów podlegania ubezpieczeniom społecznym w ramach obu omawianych systemów. Jednoznacznie wskazuje na to regulacja zawarta w art. 10 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń

Spółecznych oraz w jego odpowiedniku art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Oba systemy: rolniczego i powszechnego ubezpieczenia, są nie tyle konkurencyjne względem siebie, co odrębne, przy czym zawarte w nich regulacje niejednokrotnie uzupełniają się, wzajemnie oddziałując na siebie.” (wyrok Sądu Najwyższego z 5 czerwca 2013 r., III UK 78/12, LEX nr 1555708).

W niniejszej sprawie przypomnieć należy, że zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który spełnia łącznie następujące warunki: osiągnął wiek emerytalny, w przypadku mężczyzn 65 lat oraz podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat. Z kolei na podstawie art. 20 ust. 1 pkt 2 tej ustawy przy ustalaniu stażu ubezpieczenia zalicza się przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia.

Jak wyjaśniono w wyroku I UK 314/18, z wykładni art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wynika, że do stażu ubezpieczeniowego zalicza się przypadające przed 1 stycznia 1983 r. okresy wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia bez sformułowania jakichkolwiek dodatkowych warunków. Artykuł 20 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników kreuje samodzielną normę prawną. Określa ona za zaliczalny na poczet stażu ubezpieczeniowego wyodrębniony okres pracy w gospodarstwie rolnym osoby zdolnej ze względu na wiek do rzeczywistego wykonywania stałej i niezbędnej pracy w gospodarstwie rolnym. Z punktu widzenia tej normy nieistotne jest, czy osoba ta posiada status domownika ani czy wykonuje prace w gospodarstwie rolnym w sposób odpowiadający definicji domownika.

W konsekwencji, odpowiadając na zarzuty skargi kasacyjnej, należy stwierdzić, że w sporze o zaliczenie do rolniczego stażu ubezpieczeniowego okresu pracy w gospodarstwie rolnym przed dniem 1 stycznia 1983 r. (art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) nie ma znaczenia, czy wnioskodawca miał status domownika rolnika oraz śledzenie zmian, którym status ten podlegał w kolejnych rolniczych ustawach ubezpieczeniowych w związku z podleganiem podwójnemu ubezpieczeniu (por. powołany wyrok Sądu Najwyższego z 12 grudnia 2019 r., I UK 314/18). Bezprzedmiotowe na gruncie art. 19 i 20 ustawy

o ubezpieczeniu społecznym rolników jest zatem badanie spełnienia przez ubezpieczonego statusu domownika przed dniem 1 stycznia 1983 r. albo statusu pracy w gospodarstwie rolnym przed 1983 r. jako okresu składkowego w rozumieniu ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Cechy te wymagane są przy zastosowaniu art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 z późn. zm.), tylko wtedy, gdy okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia uzupełniają staż pracowniczy.

Ponadto sąd drugiej instancji nie trafnie uznał, że w stażu rolniczym nie uwzględnia się okresów rzeczywistego prowadzenia gospodarstwa rolnego, jeżeli za te okresy nie były odprowadzane składki z powodu zbiegu z okresami ubezpieczenia w systemie powszechnym. Teza ta odbiega od art. 20 ust. 2 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz nie przystaje do przedmiotu niniejszej sprawy, skarżący bowiem domagał się zaliczenia okresu, w którym właśnie nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników i nie obejmował go z tego tytułu obowiązek składkowy. Przypomnieć należy, że w latach 70-tych i 80-tych ubezpieczenie społeczne rolników nierzadko zbiegało się z ubezpieczeniem pracowniczym na skutek jednoczesnego zatrudnienia rolnika poza rolnictwem, przez co rolnicy stawali się dwuzawodowcami. W związku z taką praktyką w warunkach obligatoryjności ubezpieczeń społecznych mogło istnieć podwójne ubezpieczenie z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w nim i jednoczesnego wykonywania zatrudnienia poza rolnictwem. Na tym tle może istnieć zbieg uprawnień do świadczeń emerytalnych na podstawie tych odrębnych systemów ubezpieczeń społecznych, a systemy ubezpieczenia społecznego rolników i pracowników, mimo rozdzielnych regulacji i osobnych źródeł finansowania od początku respektowały wzajemnie okresy podlegania ubezpieczeniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z 12 grudnia 2019 r., I UK 314/18). Zbieg ten jest jednak uzależniony od potwierdzenia w ustaleniach faktycznych, że ubezpieczony rzeczywiście pracował w gospodarstwie rolnym w okresie, gdy równocześnie podlegał ubezpieczeniom społecznym z tytułu pracowniczego.

W dalszej kolejności należy zauważyć, że w obydwu systemach (ubezpieczeń rolniczych i powszechnych) zawarto regulacje przewidujące

nieuwzględnianie okresów ubezpieczenia w pokrywających się jednostkach czasu. Regulacje te oznaczają jedynie, że tych samych okresów nie bierze się pod uwagę przy ustalaniu uprawnień do dwóch różnych świadczeń, opartych na różnych systemach ubezpieczenia społecznego. Z regulacji tych wynika jednak jedynie, że okresy, które zostały już uwzględnione przy ustalaniu prawa do emerytury rolniczej, nie mogą być następnie zaliczone do okresu, od którego zależy nabycie prawa do emerytury pracowniczej. W konsekwencji dokonanie przez ubezpieczonego wyboru co do zaliczenia wskazanego okresu do okresu ubezpieczenia, od którego zależy prawo do emerytury w określonym systemie (pracowniczym lub rolniczym), uniemożliwia późniejsze zaliczenie tego samego okresu w innym systemie (por. wyrok z 8 maja 2007 r., II UK 164/06, OSNP 2008 nr 11-12, poz. 172). Należy jednak podkreślić, że wynikający z art. 20 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników zakaz podwójnego uwzględniania okresów ubezpieczenia dotyczy jedynie tych okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty, a więc okresów prawo to kształtujących (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2013 r., III UK 78/12, LEX nr 1555708). Nie chodzi zatem o samo czasowe pokrywanie się różnych okresów aktywności zawodowej skutkującej powstaniem tytułu ubezpieczenia społecznego ale o zakaz podwójnego zaliczenia tego samego okresu ubezpieczenia z tego samego tytułu ubezpieczenia. W niniejszej sprawie ubezpieczony nabył zaś prawo do emerytury z systemu powszechnego na podstawie okresów ubezpieczenia wynikających z tytułów podlegania powszechnemu systemowi ubezpieczenia społecznego. Jak zaś wynika z poczynionych dotychczas ustaleń, prawo do emerytury rolniczej uzyskał na podstawie okresów pracy rolniczej bez doliczania do nich okresów uwzględnionych już na użytek nabycia prawa do emerytury z systemu powszechnego.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).